

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗУМІННЯ

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF BUSINESS ENTITIES: METHODOLOGICAL ASPECT OF UNDERSTANDING

Биковський М.Ю.
аспірант кафедри публічного та приватного права
Університет митної справи та фінансів України

У статті визначено, що дослідження змісту та сутності адміністративної відповідальності як виду юридичної відповідальності має базуватися на її розумінні як засобу державного примусу, що визначає її каральну функцію. Наголошено, що реалізація покладених на особу юридичних обов'язків вимагає забезпечення його ефективності через встановлення нормативних приписів та засобів контролю, у разі недотримання яких є можливим констатувати неналежність їх виконання, в тому числі неналежність їх виконання суб'єктами господарювання. Визначено наявність підстав для застосування до зазначених суб'єктів заходів адміністративної відповідальності, яка виконує як превентивну персоналізовану функцію, так і функцію загальної превенції. Підкреслено, що адміністративна відповідальність суб'єкта господарювання є складовою його спеціального статусу, має формувати його зміст та характеризувати його елементи. До підстав застосування заходів юридичної відповідальності для суб'єкта господарювання віднесено невиконання чи неналежне виконання умов договору, що є підставою для застосування заходів цивільно-правової відповідальності у договірних та позадоговірних відносинах; фінансово-правової відповідальності, що визначається як відповідальність у сфері справляння штрафів за ухилення від сплати податків. З'ясовано, що в межах чинного законодавства до посадових осіб суб'єктів господарювання можуть бути застосовані заходи адміністративної, кримінально-правової відповідальності, а також відповідальності у сфері трудових та службових правовідносин. Обґрунтовано, що вина у структурі адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання має визначатися як факультативний елемент суб'єктивної сторони правопорушення, де пріоритетним є встановлення мети та мотивів певного делікту.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, суб'єкт господарювання, нормативно-правове регулювання, вина, принципи, підстави, адміністративні стягнення, юридичні особи.

The article defines that the study of the content and essence of administrative responsibility as a type of legal responsibility should be based on its understanding as a means of state coercion, which determines its punitive function. It was emphasized that the implementation of the legal duties assigned to a person requires ensuring its effectiveness through the establishment of regulatory prescriptions and means of control, in case of non-observance of which it is possible to ascertain the inappropriateness of their fulfillment, including the inappropriateness of their fulfillment by business entities. The presence of grounds for the application of measures of administrative responsibility to the specified subjects, which performs both a preventive personalized function and a general prevention function, was determined. It is emphasized that the administrative responsibility of the business entity is a component of its special status, should form its content and characterize its elements. Non-fulfillment or improper fulfillment of the terms of the contract, which is the basis for applying civil liability measures in contractual and non-contractual relations, is included in the grounds for applying legal liability measures for a business entity; financial and legal responsibility, which is defined as responsibility in the field of fines for tax evasion. It was found that, within the limits of the current legislation, measures of administrative, criminal liability, as well as liability in the field of labor and service relations can be applied to officials of economic entities. It is substantiated that fault in the structure of administrative responsibility of business entities should be defined as an optional element of the subjective side of the offense, where the priority is to establish the purpose and motives of a certain tort.

Key words: administrative responsibility, business entity, normative and legal regulation, guilt, principles, grounds, administrative fines, legal entities.

Постановка проблеми. Дослідження змісту та сутності адміністративної відповідальності як виду юридичної відповідальності має базуватися на її розумінні як засобу державного примусу, що визначає її каральну функцію. Такий підхід визначає зміст позитивістської концепції правового регулювання, але вимагає його поєднання із соціальним функціональним змістом адміністративної відповідальності.

З точки зору філософського розуміння поняття «відповідальність» відображується через усвідомлене ставлення індивіду, певної соціальної спільноти, нації, народу обов'язку, виконання якого на нього покладається суспільством та державою. Юридичний обов'язок відрізняється від соціального його нормативним встановленням.

Реалізація покладених на особу юридичних обов'язків вимагає забезпечення його ефективності через встановлення нормативних приписів та засобів контролю, у разі недотримання яких є можливим констатувати неналежність їх виконання, в тому числі неналежність їх виконання суб'єктами господарювання. Така правова ситуація є підставою для застосування до зазначених суб'єктів заходів адміністративної відповідальності, яка виконує як превентивну персоналізовану функцію, так і функцію загальної превенції.

Необхідно підкреслити, що адміністративна відповідальність суб'єкта господарювання є складовою його спе-

ціального статусу, має формувати його зміст та характеризувати його елементи.

До підстав застосування заходів юридичної відповідальності для суб'єкта господарювання є невиконання чи неналежне виконання умов договору, що є підставою для застосування заходів цивільно-правової відповідальності у договірних та позадоговірних відносинах; фінансово-правової відповідальності, що визначається як відповідальність у сфері справляння штрафів за ухилення від сплати податків. В межах чинного законодавства до посадових осіб суб'єктів господарювання можуть бути застосовані заходи адміністративної, кримінально-правової відповідальності, а також відповідальності у сфері трудових та службових правовідносин.

Отже, відсутнім є нормативний механізм застосування заходів адміністративної відповідальності до суб'єктів господарювання [1]. Тлумачення змісту положень з питань застосування заходів адміністративної відповідальності здійснено в межах рішень Конституційного Суду України 2001 року [2], що дозволяє визначити актуальність цієї наукової тематики, розроблення якої є напрямком забезпечення ефективності адміністративно-деліктного законодавства.

Згідно із ч. 3 ст. 2 КУпАП закріплено, що «положення цього Кодексу поширюються і на адміністративні правопорушення, відповідальність за вчинення яких перед-

бачена законодавством, ще не включеним до Кодексу», що означає його співвідношення із рядом законодавчих актів, де відображено відповідальність фізичних осіб. Таке положення є підставою для розуміння Кодексу України про адміністративні правопорушення як акту, який не може бути застосовано до юридичних осіб.

Стан наукової розробки проблеми. Серед публікацій, що необхідно виділити, результати яких сприяють пошуку напрямів вирішення проблеми застосування заходів адміністративної відповідальності в цілому, і зокрема, встановлення дієвого механізму адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання, необхідно виділити праці В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, В. М. Бевзенка, Ю. П. Битяка, Л. Р. Білої-Тіунової, М. Ю. Віхляєва, В. М. Гаращука, Є. А. Гетьмана, І. П. Голосніченка, Р. А. Калюжного, С. В. Ківалова, Л. П. Коваленко, Н. В. Коваленко, І. Б. Коліушка, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. В. Константога, Є. В. Курінного, М. В. Лошицького, Д. М. Лук'янця, П. С. Лютикова, Р. С. Мельника, О. І. Миколенка, О. М. Музичука, Н. Р. Нижник та ін. Проте з врахуванням надзвичайно низького рівня правової ефективності застосування заходів адміністративної відповідальності набуває особливий актуальності набуває визначення його особливостей та напрямів удосконалення правового регулювання її механізму відносно результатів діяльності суб'єктів господарювання.

Метою статті є встановлення сутності та напрямів реалізації механізмів реалізації механізмів адміністративної відповідальності юридичних осіб в цілому.

Вклад основного матеріалу. Дослідження питання адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання вже тривалий час є предметом наукових пошуків, здійснених в різні часи представниками вітчизняної та зарубіжної юриспруденції. На основі заборони приватної власності, що панувало за радянських часів, розвинулась ситуація, коли виявився відсутнім належний механізм законодавчого врегулювання відповідальності суб'єктів господарювання за заподіяння шкоди, що визначило низьку ефективність інституту адміністративної відповідальності як регулятора суспільних правовідносин за участі суб'єктів господарювання. Структура адміністративної відповідальності визначається через застосування категорії «вина», що часто визначається через психічне ставлення особи до вчиненого діяння [3, с. 394-395]. Відсутність у юридичної особи психіки робить неможливим застосувати до неї заходи адміністративної відповідальності. Однак при цьому доволі поширеними є випадки, коли настання адміністративних правопорушень, хоч і здійснюються посадовими особами юридичної особи, але вчинюється задля її інтересів та потреб. У такий спосіб застосування заходів адміністративної відповідальності не досягає своєї мети, адже фактично при наявності фіктивних органів юридичної особи, зміст каральної функції не реалізується [4, с. 314].

У Кодексі України про адміністративні правопорушення відсутнім нормативний механізм застосування адміністративної відповідальності до суб'єктів господарювання в цілому [5], але такі заходи закріплюються рядом спеціальних нормативно-правових актів. Наприклад, Законами України: «Про ветеринарну медицину» [6], «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [7], «Про виключну (морську) економічну зону» [8], «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» тощо. Також важливим є звернення до положень Господарського кодексу України, де закріплюються адміністративно-господарські санкції (глава 27) [9]. У ч. 2 ст. 20 Господарського кодексу України встановлено, що метою застосування адміністративно-господарських санкцій є захист порушених прав та інтересів. Положення Господарського кодексу України

деталізуються у спеціальних законодавчих актах, зокрема, у ч. 2 ст. 104 Закону України: «Про ветеринарну медицину», де визначено, що сплата штрафів за порушення вимог використання об'єктів тваринного світу не звільняє юридичних та фізичних осіб від усунення у порядку, встановленому законодавством, допущених порушень і відшкодування завданої ними шкоди.

У Законі України «Про виключну (морську) економічну зону» передбачено ряд правопорушень, вчинення яких є підставою для застосування до юридичних осіб заходів відповідальності за незаконну промислову діяльність (ст. 22), порушення правил безпечної експлуатації споруд (ст. 23), незаконну експлуатацію природних ресурсів (ст. 24), незаконне ведення морських наукових досліджень (ст. 25), забруднення морського середовища (ст. 26) [11].

У Законі України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» визначено, що «суб'єкти містобудування (юридичні особи та фізичні особи – підприємці), які здійснюють проектування об'єктів, експертизу проектів будівництва, несуть відповідальність у вигляді штрафу за передачу замовнику проектної документації для виконання будівельних робіт на об'єкті будівництва, розробленої з порушенням вимог законодавства, містобудівної документації, вихідних даних для проектування об'єктів містобудування, будівельних норм, державних стандартів і правил, у тому числі за нестворення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення, незабезпечення приладами обліку води і теплової енергії, а також за зниження класу наслідків (відповідальності) об'єкта будівництва» [13].

Проблематики адміністративної відповідальності у сфері використання природних ресурсів Ю.О. Легезою розглядається через дослідження адміністративно-господарських санкцій, що мають такі ознаки, як майновий характер обмежень, а також віднесення до її складових таких санкцій, як штраф, конфіскація засобів і знарядь, конфіскація незаконно добутих природних ресурсів, є аргументацією її віднесення до адміністративної чи кримінальної відповідальності юридичних осіб в цілому, і зокрема, у сфері захисту довкілля [9, с. 140-147]. Але при цьому необхідно підкреслити, що адміністративно-господарські санкції не замінюють інститут адміністративної відповідальності. Інститут адміністративно-господарських санкцій має такі особливості, як: спеціальна підстава застосування, якою є господарсько-правове порушення; адміністративно-господарські санкції відрізняються від господарських санкцій тим, що останні є наслідком порушення умов господарсько-правового договору, тоді як перші застосовуються внаслідок здійснення контролю-наглядового провадження; нормативним зміцненням, де варто наголосити, що застосування адміністративно-господарських санкцій визначається актами законодавства, тоді як господарські санкції можуть визначатися господарсько-правовим договором, що має характер індивідуального приватного акту [14, с. 151-153].

І. Я. Куян акцентує, що вчинення правопорушень у сфері використання природних ресурсів може призвести як до застосування стягнення, передбачені у чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення, так і до застосування інших заходів адміністративного примусу задля обмеження чи позбавлення особи спеціального права – права використання природних ресурсів чи об'єктів, права ведення екологічно значущої діяльності, в тому числі обмеження дії чи анулювання дозволів та ліцензій [15, с. 8].

Судова практика національних адміністративних судів також переслідує такий підхід у правозастосуванні, коли водночас із адміністративними штрафами застосовуються

спеціальні стягнення контрольно-наглядового провадження [16].

У дослідженнях Ю.О. Легези обґрунтовується необхідність перегляду структурного змісту адміністративної відповідальності в цілому, і зокрема, у сфері природокористування. Застосування заходів відповідальності до суб'єктів господарювання має бути погоджено із положеннями чинного законодавства України у частині визначення відповідальності у сфері діяльності, пов'язаної із використанням об'єктів підвищеної небезпеки (ст. 1 Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки») [17]. Так, згідно із статтею 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» особи, які володіють джерелом підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що ця шкода виникла внаслідок

стихійних природних явищ або навмисних дій потерпілих [18]. Таким нормативний підхід корелюється із позицією, висвітленою у наукових працях Д. М. Лук'янца. Так, вченим зазначається, що адміністративна відповідальність юридичних осіб у співвідношенні із категорією «вини» має виходити із такого, що: застосування психічних характеристик до юридичних осіб є недоцільним; у деліктних правовідносинах юридична особа бере участь через її уповноважені органи управління (одноособових чи колегіальних) [19, с. 189-192].

Висновок. Здійснене дослідження дозволяє обґрунтувати, що вина у структурі адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання має визначатися як факультативний елемент суб'єктивної сторони правопорушення, де пріоритетним є встановлення мети та мотивів певного делікту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демський Е. Щодо адмінвідповідальності юридичних осіб. *Юридичний вісник України*. 2002. № 33. С. 6-7; № 34. С. 8-9
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України; ч. 1, 3 ст. 2, ч. 1 ст. 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) від 30 травня 2001 р. № 7-рп
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т.1: А-Г. 672 с.
4. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25.06.1992 р. № 2498-12. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 531.
5. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.
6. Костицький В. Десять тез про юридичну відповідальність за екологічні правопорушення. *Про українське право: Часопис кафедри теорії та історії держави і права / КНУ ім. Тараса Шевченка*. 2010. Число 5. Правова відповідальність. С. 312-322
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
8. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25.06.1992 р. № 2498-12. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 531.
9. Легеза Ю.О. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері використання природних ресурсів. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 140-147.
10. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.
11. Про виключну (морську) економічну зону : Закон України від 16.05.1995 р. № 162-95/ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80>
12. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
13. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності: Закон України від 14 жовтня 1994 року №208/94-ВР. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-вр#Text>
14. Віхрова І. О. Адміністративно-господарські санкції як заходи господарсько-правової відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 151-155.
15. Куян І. А. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2001. 20 с.
16. Постанова Харківського окружного адміністративного суду від 25.07.2016 р. № 820/3470/16 [Електронний ресурс]. *Офіційний веб-сайт Єдиного державного реєстру судових рішень*. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59192135>
17. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 15. Ст. 73.
18. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991.
19. Лук'янець Д. М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності : концептуальні засади та проблеми правореалізації : дис. ... д.ю.н. / 12.00.07. К., 2007. 410 с.